

การพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ*

DEVELOPMENT OF THE BODY OF KNOWLEDGE IN BUDDHIST LEARNING INNOVATION AREA

สิน งามประโคน

Sin Ngamprakon

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: surachaihongtrakool@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. ศึกษาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 2. สร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ และ 3. ประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีพหุระยะ โดยระยะที่ 1 ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้บริหาร คณาจารย์ จำนวน 42 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยแบบอุปนัย ระยะที่ 2 การสนทนากลุ่ม จำนวน 10 รูปหรือคน ระยะที่ 3 ใช้การวิจัยเชิงปริมาณ จำนวน 50 รูปหรือคน

ผลการวิจัยพบว่า 1. องค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธประกอบด้วยพื้นที่กิจกรรมวิถีพุทธเพื่อการใช้ประโยชน์ที่ดินภายในบริเวณมหาวิทยาลัยด้วยการบูรณาการหลักไตรสิกขา และพื้นที่การถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยใช้พื้นที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะครุศาสตร์เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ 2. ชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธประกอบด้วย 4 กิจกรรม คือ 1. กิจกรรมวิถีพุทธเพื่อพื้นที่ก่อให้เกิดความคุ้มค่าทรัพยากรน้ำ และความยั่งยืนของการผลิตอาหาร 2. กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธโดยใช้สติและปัญญาเป็นฐานในการคิดแก้ปัญหาอย่างแยกคาย 3. กิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ 4. กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ 3. ผลการประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ด้านความมีประโยชน์บูรณาการตามหลักไตรสิกขา อันมี ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นฐาน

คำสำคัญ: การพัฒนาองค์ความรู้; พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้; การเรียนรู้วิถีพุทธ

Abstract

Objectives of this research: were: 1. To study the body of knowledge in Buddhist learning innovation area, 2. To study a set of activities for the body of knowledge in Buddhist learning innovation area, and 3. To evaluate the set of activities for the body of knowledge in Buddhist learning innovation area. The research used multi-sequenced design divided into 3 phases. In phase 1, the qualitative data were collected from 42 key-informants and analyzed by inductive method. In phase 2, the qualitative data were obtained from 10 key-informants. And in phase 3, the quantitative data were collected from 50 samples.

The study results showed that: 1. The body of knowledge in Buddhist learning innovation area consists of sufficiency activity in using the university area integrated with the principles of Tisikkha. The area for transfer the body of knowledge in the Buddhist way is Faculty of Education in Mahachulalongkornrajavidyalaya University. 2. The set of activities for the body of knowledge in Buddhist learning innovation area consists of 4 activities; 1. Sufficiency Buddhist Activity for creating good value of water resource and sustainability of food production, 2. Buddhist Learning Activity based on mindfulness and wisdom in solving problems, 3. Walking Activity to merit, and 4. Activity for transferring the body of Buddhist knowledge. 3. The evaluation results of the set of activities for the body of knowledge in Buddhist learning innovation area were at a high level overall. In aspects, the highest level was on feasibility, followed by application and utility respectively.

Keywords: Knowledge Development; Innovative Learning Area; Buddhist Learning

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีคำสอนให้บุคคลได้เรียนรู้ เข้าใจโลกและชีวิตตามจริง เพื่อให้บุคคลเกิดการประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง การเรียนรู้จึงเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในชีวิตของมนุษย์ทั้งในรูปแบบของการศึกษา การฝึกฝน ค้นคว้า การทำความเข้าใจหลักธรรม และแม้กระทั่งการทำความเข้าใจตนเอง หากการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีความสุข ย่อมเอื้ออำนวยให้ผู้เรียน นักเรียน นักศึกษา หรือบุคคลเกิดการพัฒนาหรือก้าวหน้าในวิชาความรู้ หรือศาสตร์ที่กำลังเรียนรู้หรือศึกษาอยู่อย่างต่อเนื่อง เกิดผลสัมฤทธิ์และประสิทธิผลในการเรียนรู้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), (2547)

ทั้งนี้ ระบบการศึกษาไทยในปัจจุบันเริ่มให้ความสำคัญกับระบบการเรียนรู้เชิงพุทธหรือตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อประยุกต์ใช้ในระบบการศึกษาปัจจุบันซึ่งการเรียนรู้ตามหลัก

พระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการที่เน้นทั้งความรู้และคุณธรรมแก่ผู้เรียน และที่สำคัญส่งเสริมความสุขแก่ผู้เรียนในขณะที่กำลังเรียนรู้ การศึกษาคือรากฐานสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ อันจะส่งผลสำคัญต่อการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2546) ดังนั้น กลไกในการบริหารจัดการพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา โดยการทดลองจัดการศึกษาที่มีอิสระในด้านหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน ตลอดจนการบริหารจัดการสถานศึกษาที่มีความคล่องตัว อันส่งผลให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีเวลาที่ใช้ในการเรียนการสอนและพัฒนาผู้เรียนให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาได้อย่างเต็มที่ (กิดานันท์ มลิทอง, 2548) และเพื่อให้มีการคิดค้นและพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ รวมทั้งขยายผลไปใช้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานแห่งอื่น เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการศึกษา กระจายอำนาจ และให้อิสระแก่หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษา ตลอดจนเพื่อให้การสร้างและพัฒนาการจัดการศึกษาร่วมกันของทุกภาคส่วน นำไปสู่การยกระดับการจัดการศึกษาของประเทศอันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคนไทยให้มีคุณภาพต่อไป (Education Sandbox, 2022)

แนวทางการกำหนดให้มีพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาให้เป็นพื้นที่ปฏิบัติการบริหารและการจัดการการศึกษาขึ้นสำหรับทดลองการบริหารจัดการศึกษา โดยการกำหนดระยะเวลาการทดลองที่ชัดเจน เพื่อนำร่องในการกระจายอำนาจและให้อิสระแก่หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยคณะกรรมการนโยบายพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ของประเทศ เพื่อส่งเสริมให้มีพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา เช่น การนำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานไปปรับใช้กับการจัดการศึกษาในสถานศึกษานำร่องให้เหมาะสมกับพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา การส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพและศักยภาพของครูและบุคลากรทางการศึกษาของสถานศึกษานำร่องอย่างต่อเนื่อง การออกแบบการทดสอบผู้เรียนเพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา การประเมินผลการดำเนินงานและการบริหารจัดการพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ซึ่งแนวทางดังกล่าวนี้ ยังไม่ครอบคลุมไปยังพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธด้วยการจัดกระบวนการเรียนการสอนตามด้วยหลักพุทธธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา (อัจฉรา จันทร์ฉาย, 2553)

จากการศึกษาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธนั้น พบว่า มีหลากหลายนวัตกรรม เช่น องค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ กระบวนการเรียนการสอนและการเรียนรู้วิถีพุทธ เศรษฐศาสตร์วิถีพุทธ การฝึกสติภาวนาวิถีพุทธ วัฒนธรรมหรือมารยาทชาวพุทธ นวัตกรรมครูดี ศรีครูศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และสอดคล้องกับพันธกิจของมหาวิทยาลัย นับเป็นการผสมผสานระหว่างนวัตกรรมการเรียนรู้และวิถีพุทธศาสนา ซึ่งเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่มีความสอดคล้องกับพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น แต่ปัจจุบันการดำเนินชีวิตตลอดถึงการเรียนรู้ทางด้านวิถีพุทธของคนในสังคมได้เลือนหายไป ซึ่งจะเห็นได้จากปัญหาสังคมที่

เกิดขึ้นมากมาย เช่น ขาดความตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณี ศิลปะอันดีงามของชาติที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ภาพสะท้อนดังกล่าวของเยาวชนและสังคมไทยจึงควรสร้างความตระหนักด้านนวัตกรรม ให้เกิดพื้นที่การเรียนรู้วัฒนธรรมวิถีพุทธที่หลากหลายนวัตกรรมซึ่งมีความสำคัญและขาดหายไป นำไปสู่การพัฒนาแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมเหล่านี้ เพื่อให้สังคมได้กลับมาสนใจพื้นฐานพัฒนาจิตใจตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้อย่างมีความสุข มั่นคง ยั่งยืนตลอดไป

ดังนั้น คณะผู้วิจัย จึงมีความสนใจศึกษาโครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ซึ่งข้อค้นพบที่ได้คือ องค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธที่จะเสนอเป็นแนวทางการพัฒนาการศึกษาที่รองรับการจัดตั้งพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาตาม พ.ร.บ. พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 อันจะนำไปสู่การขยายผลและยกระดับคุณภาพทางการศึกษาไปสู่สังคมแห่งสุขภาวะองค์กรรวมเชิงพุทธ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
2. เพื่อสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
3. เพื่อประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

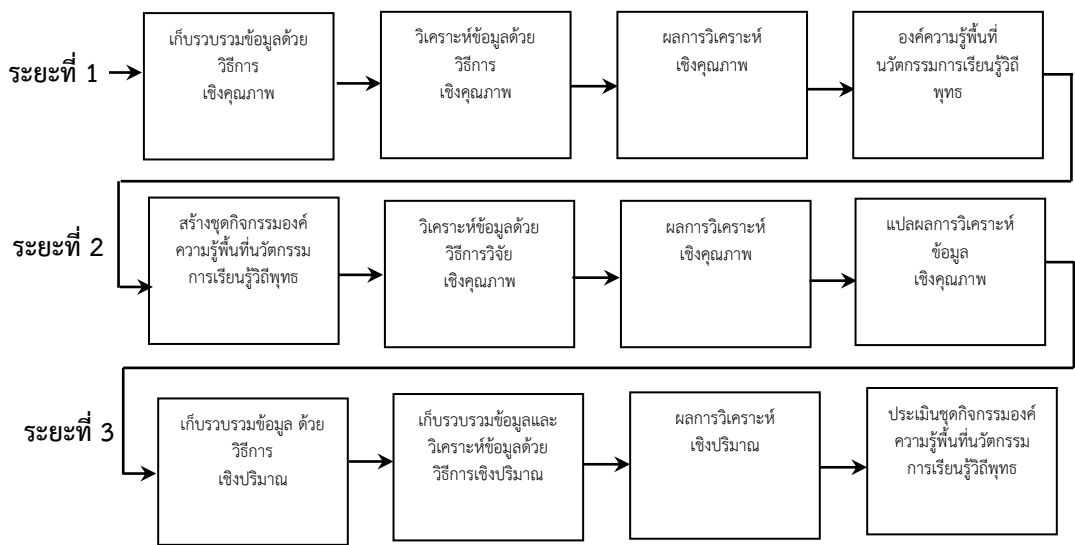
งานวิจัยนี้เป็นแบบผสมวิธีพหุระยะ (Multiphase Mixed Methods Design) (Leedy & Ormrod, 2015) โดยใช้แนวคิด การพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

2. ประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ระยะที่ 1 การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้บริหาร และคณาจารย์ จำนวน 42 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) ระยะที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ ผู้บริหาร คณาจารย์ ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 10 รูปหรือคน ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ระยะที่ 3 การวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีกลุ่มตัวอย่างคือ ผู้บริหาร คณาจารย์ นักวิชาการ และตัวแทนชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 50 รูปหรือคน เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการเลือกเจาะจง

3. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สรุปเป็นขั้นตอนดำเนินการวิจัยได้ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ผลการวิจัย

1. การศึกษาองค์ความรู้พื้นฐานที่วัดผลการเรียนรู้วิถีพุทธ พบว่า การจัดพื้นที่การเรียนรู้วิถีพุทธที่เป็นนวัตกรรมต้องมีการด้านกายภาพ โดยจัดสภาพให้ใกล้ชิดธรรมชาติ ชวนให้มีจิตใจสงบและส่งเสริมการบริหารจิต เจริญปัญญา ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต จัดกิจกรรมที่บูรณาการไตรสิกขาที่เน้นการกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต ด้านการสอน โดยพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาและจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างชัดเจนต่อเนื่อง ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ โดยส่งเสริมวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา การมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกันทุกคน และการปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ด้านการบริหารจัดการ โดยการบริหารแบบมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนเพื่อพัฒนานักเรียนและพัฒนาซึ่งกันและกัน ด้านการจัดการเรียนการสอนวิถีพุทธโดยจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่เน้นการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจนต่อเนื่องสม่ำเสมอ ด้านการจัดการเรียนรู้โดยให้บูรณาการการเรียนรู้สู่การปฏิบัติด้วยโดยการนำความคิดของพุทธธรรมเป็นฐานเชื่อมโยงการเรียนรู้สู่หลักธรรมในการพัฒนาตนเองและผู้อื่น และใช้กระบวนการเรียนรู้ที่มีลักษณะสอนให้รู้ ทำให้อู อยู่ให้เห็น โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านร่างกาย (กายภาวนา) ด้านความประพฤติ (ศีลภาวนา) และด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) โดยมุ่งให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีเมตตา กินเป็น อยู่เป็น เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตอยู่อย่างเหมาะสมเป็นไปตามคุณค่าแท้หรือการดูเป็น เอาประโยชน์ในการเรียนรู้เพิ่มพูนปัญญา การบริหารจัดการ การเจริญปัญญาโดย

บูรณาาร่วมกับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และการแนะแนววิถีพุทธ การให้คำปรึกษาแนะนำโดยยึดหลักธรรมในพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการปฏิบัติและแก้ไขปัญหา เช่น กิจกรรมโฮมรูม กิจกรรมหน้าเสาธง เป็นต้น องค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธประกอบไปด้วยพื้นที่ที่มีกิจกรรมเรียนรู้วิถีพุทธใน 4 กิจกรรมหลัก ได้แก่ 1. กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงที่ก่อให้เกิดความคุ้มค่าของทรัพยากรน้ำและความยั่งยืนของการผลิตอาหาร 2. กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธโดยใช้สติเป็นฐานพัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพและมีจิตใจเข้มแข็งสงบสุข การใช้ปัญญาเป็นฐานก่อให้เกิดความรู้ที่ถูกต้อง มีศักยภาพในการคิดแก้ปัญหาได้อย่างแยบคาย 3. กิจกรรมเดินด้วยเท้าก้าวไปในบุญ และ 4. กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธตามแผนงานกิจกรรม

2. ผลการสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ประกอบด้วย 4 กิจกรรม คือ 1. กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงที่ก่อให้เกิดความคุ้มค่าของทรัพยากรน้ำ และความยั่งยืนของการผลิตอาหาร 2. กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธโดยใช้สติเป็นฐานพัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพและมีจิตใจเข้มแข็ง สงบสุข การใช้ปัญญาเป็นฐานก่อให้เกิดความรู้ที่ถูกต้องมีศักยภาพในการคิดแก้ปัญหาได้อย่างแยบคาย 3. กิจกรรมเดินด้วยเท้าก้าวไปในบุญ 4. กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธตามแผนงานกิจกรรม รูปแบบความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

3. ผลการประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 50 ท่าน โดยรวมและรายด้านของผู้ประเมิน พบว่า โดยรวมทั้งฉบับของผู้ทรงคุณวุฒิอยู่ในระดับมากที่สุด สำหรับด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านความมีประโยชน์ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงคะแนนเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แบบประเมินความคิดเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ ชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธโดยรวมและรายด้าน

ลำดับ	รายด้าน	$\bar{X}$	SD	ระดับ
1	ด้านความถูกต้องและครอบคลุม (Accuracy)	4.58	0.04	มากที่สุด
2	ด้านความเหมาะสม (Propriety)	4.57	0.01	มากที่สุด
3	ด้านความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ (Feasibility)	4.72	0.03	มากที่สุด
4	ด้านความมีประโยชน์ (Utility)	4.71	0.13	มากที่สุด
รวม		4.64	0.21	มากที่สุด

ในขั้นตอนนี้ทางคณะผู้วิจัยได้ใช้แบบประเมินก่อนและหลังการอบรมให้กับผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิต นักศึกษา ผู้สนใจ ซึ่งประเมินถึงความรู้ความเข้าใจ การพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธใน 4 กิจกรรมหลัก ได้แก่ 1. กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียง โดยการใช้ตัวอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน 2. กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธโดยใช้สติเป็นฐานใช้ปัญญาเป็นฐาน ใช้ศีลเป็นฐาน 3. กิจกรรมเดินด้วยเท้าก้าวไปในบุญ และ 4. กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ประกอบด้วย การจัดพื้นที่การเรียนรู้วิถีพุทธที่เป็นนวัตกรรมต้องมีการจัดด้านกายภาพโดยจัดสภาพให้ใกล้ชีวิตธรรมชาติ ชวนมีจิตใจสงบและส่งเสริมการบริหารจิต เจริญปัญญา ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตโดยจัดกิจกรรมที่บูรณาการไตรสิกขาโดยเน้นการกิน อยู่ ดู ฟังด้วยสติสัมปชัญญะเพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต ด้านการสอนมีหลักสูตรสถานศึกษาและจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างชัดเจนต่อเนื่อง ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์โดยส่งเสริมวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา มีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกันทุกคน พยายามปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ด้านการบริหารจัดการโดยร่วมกับผู้ปกครองและชุมชนพัฒนานักเรียนและพัฒนาซึ่งกันและกัน มีการจัดการเรียนการสอนวิถีพุทธมีการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่เน้นการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจนต่อเนื่องสม่ำเสมอ การจัดการเรียนรู้ให้บูรณาการสู่การปฏิบัติโดยการนำความคิดของพุทธธรรมเป็นฐานเชื่อมโยงการเรียนรู้สู่หลักธรรมในการพัฒนาตนเองและผู้อื่น กระบวนการเรียนรู้มีลักษณะสอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น โดยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านร่างกาย (กายภาวนา) ด้านความประพฤติ (ศีลภาวนา) และด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) มุ่งให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะกิน อยู่ ดู ฟังเป็น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีเมตตา การกินเป็น การอยู่เป็น เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิต อยู่อย่างเหมาะสมเป็นไปตามคุณค่าแท้หรือการดูเป็น เอาประโยชน์ในการเรียนรู้เพิ่มพูนปัญญา การบริหารจัดการ การเจริญปัญญาโดยบูรณาการร่วมกับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และการแนะแนววิถีพุทธ การให้คำปรึกษาแนะนำโดยยึดหลักธรรมในพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการปฏิบัติและแก้ไขปัญหา เช่น กิจกรรมโฮมรูม กิจกรรมหน้าเสาธง เป็นต้น องค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธประกอบไปด้วยพื้นที่ที่มีกิจกรรมเรียนรู้วิถีพุทธ ใน 4 กิจกรรมหลัก ได้แก่ 1. กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงที่ก่อให้เกิดความคุ้มค่าของทรัพยากรน้ำและความยั่งยืนของการผลิตอาหาร 2. กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธโดยใช้สติเป็นฐานพัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพและมีจิตใจเข้มแข็งสงบสุข การใช้ปัญญาเป็นฐานก่อให้เกิดความรู้ที่ถูกต้อง มีศักยภาพในการคิด แก้ปัญหาได้อย่างแยบคาย 3. กิจกรรมเดินด้วยเท้าก้าวไปในบุญ และ 4. กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธตามแผนงานกิจกรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของสุทธิพงศ์ บุญผดุง (2558) ได้วิจัยเรื่องการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครนายก ผลการวิจัยพบว่าด้านการดำเนินงาน ปัญหา และอุปสรรค ได้แก่ แหล่งเรียนรู้มีปริมาณจำกัด ไม่ทันสมัย และอยู่ในสภาพไม่พร้อมใช้งาน การใช้ และการติดตามผลการใช้แหล่งการเรียนรู้ไม่เป็นระบบและไม่ต่อเนื่อง และขาดงบประมาณในการสนับสนุนหรือพัฒนาทำให้แหล่งเรียนรู้มีวัสดุและอุปกรณ์ ไม่เพียงพอ ความต้องการในการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ ได้แก่ พัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้มีคุณภาพและมีความทันสมัย พัฒนาการจัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกับแผนโครงการและเพียงพอ ได้แก่ พัฒนาการจัดการ และการกำกับติดตามการใช้แหล่งเรียนรู้ให้มี

ประสิทธิภาพ ด้านบุคลากรและการใช้บริการ ปัญหาและอุปสรรค ได้แก่ ผู้รับผิดชอบแหล่งการเรียนรู้มีภาระงานอื่นต้องรับผิดชอบ และครูผู้รับผิดชอบขาดความรู้ความเข้าใจในการสร้างนวัตกรรมแหล่งการเรียนรู้ใหม่ ๆ

2. ผลการสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ประกอบด้วย 4 กิจกรรม คือ 1. กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงที่ก่อให้เกิดความคุ้มค่าของทรัพยากรน้ำ และความยั่งยืนของการผลิตอาหาร 2. กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธโดยใช้สติเป็นฐานพัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพและมีจิตใจเข้มแข็ง สงบสุข การใช้ปัญญาเป็นฐานก่อให้เกิดความรู้ที่ถูกต้อง มีศักยภาพในการคิด แก้ปัญหาได้อย่างแยบคาย 3. กิจกรรมเดินด้วยเท้าก้าวไปในบุญ 4. กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธตามแผนงานกิจกรรม รูปแบบความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ จากการวิจัยความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธและข้อค้นพบในด้านต่าง ๆ สามารถพัฒนาเพื่อให้เหมาะสมกับชุมชน และชุมชนที่มีบริบทใกล้เคียงกันสามารถนำไปเป็นแนวทางได้แก่ ขั้นที่ 1 การประสานความร่วมมือทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง การวางแผนการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ ขั้นที่ 2 การศึกษาสถานการณ์ปัญหาและการสร้างทางเลือกโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ขั้นที่ 3 การพัฒนาปัจจัยพื้นฐานที่มีอิทธิพลต่อการปฏิรูปการเรียนรู้ ขั้นที่ 4 การพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ ขั้นที่ 5 การพัฒนารูปแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ ควรเน้นรูปแบบบูรณาการกับวิถีการเรียนรู้ตามฐานการเรียนรู้ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง จากผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของเสาวภา ไพทยวัฒน์ และคณะ (2553) เรื่อง การเปลี่ยนแปลงในชีวิตของสังคมเมืองกับการสร้างรูปแบบศรัทธาการมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย : กรณีศึกษาวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามที่พบว่า วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามเป็นแหล่งการเรียนรู้ศิลปกรรมไทยและพระพุทธศาสนา โดยวัดแห่งนี้เป็นศูนย์ร่วมในการสร้างความวิจิตรพิสดารให้กับคนไทยในยุคที่ผ่านมาเกี่ยวกับพุทธศิลปกรรมไทย จิตรกรรมไทย ประติมากรรมไทย การจัดพิพิธภัณฑ์ การนำความรู้แบบตะวันตกมาใช้ในการสร้างจุดเด่นโดยใช้หินอ่อนจากประเทศอิตาลีโดยที่อาคารสถานทั้งหมดเป็นศิลปกรรมซึ่งกล่าวได้ว่าวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามเป็นต้นแบบในการเปิดพื้นที่ใหม่ด้วยการนำศิลปกรรมของโลกตะวันตกมาผสมกลมกลืนกับศิลปกรรมไทยและนำมิติทางวัฒนธรรมมาอธิบายการอยู่ร่วมกันของคนระหว่างโลกตะวันตกกับโลกตะวันออก ซึ่งวัดเองก็ได้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ของพื้นที่เขตดุสิตที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของวัดและประชาชน

3. ผลการประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านความมีประโยชน์ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ในขั้นตอนนี้ทางคณะผู้วิจัย ได้ใช้แบบประเมินก่อนและหลังการอบรมความรู้ให้กับผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิต นักศึกษา ผู้สนใจ ซึ่งประเมินถึงความรู้ความเข้าใจการพัฒนาองค์

ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธใน 4 กิจกรรมหลัก ได้แก่ 1. กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียง โดยการใช้ตัวอย่างคุ่มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน 2. กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธโดยใช้สติเป็นฐาน ใช้ปัญญาเป็นฐาน ใช้ศีลเป็นฐาน 3. กิจกรรมเดินด้วยเท้าก้าวไปในบุญ 4. กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ โดยสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูขันตวิโรภาส (ขาว ขนติโก) (2559) ที่ศึกษาเรื่องรูปแบบการพัฒนาวัดในกรุงเทพมหานครให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ซึ่งพบว่า รูปแบบการพัฒนาวัดในกรุงเทพมหานครให้เป็นแหล่งเรียนรู้องค์ประกอบด้านศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วย จิตรกรรมเป็นทัศนศิลป์เกี่ยวกับภาพเขียนที่บอกเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับพุทธประวัติ นรก สวรรค์ วิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน ประติมากรรมเป็นงานศิลปกรรมที่มีรูปทรงทั้ง 2 มิติ 3 มิติ แบบลอยตัว ที่บอกเรื่องราวความงดงามทางช่างในแต่ละยุคสมัย สถาปัตยกรรมที่แสดงออกด้วยสิ่งก่อสร้างที่เป็นอาคาร กุฏิ วิหาร โบสถ์ เช่น วิหารของวัดโพธิ์ กุฏิทรงไทยวัดอรุณ เป็นต้น ขนบธรรมเนียมประเพณีแสดงออกในทางพฤติกรรมกาปฏิบัติที่เป็นที่ยอมรับของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ แหล่งเรียนรู้หลักธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตเชิงพุทธเป็นการใช้กิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดจัดขึ้นอยู่แล้ว แต่ปรับปรุงให้มีความเหมาะสมและต่อเนื่องให้เข้ากับ ความสนใจของผู้ที่เข้าไปเที่ยวชมวัด เช่น กิจกรรมบวชนกขัมม บวชชีพราหมณ์ กิจกรรมพาน้องเข้าวัด ไหว้พระสวดมนต์ เจริญวิปัสสนากรรมฐาน เป็นต้น

ผลการพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธได้สร้างชุดนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เป็นการปลูกฝัง อบรม ฝึกฝนเยาวชน ตามวิธีการของพระพุทธศาสนา โดยเน้นบูรณาการตามหลักไตรสิกขา อันมี ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นฐาน เรียนรู้ผ่านการพัฒนาการกิน อยู่ ดู ฟังเป็น ตามองค์ความรู้

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการวิจัยครั้งนี้ ได้องค์ความรู้จากการวิจัย คือ องค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ การพัฒนานักเรียนผ่านการปฏิบัติตามวิถีพุทธด้วย 3 กิจกรรม

1. กิจกรรมที่ 1 กิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงโดยการใช้ตัวอย่างคุ่มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน

1.1 กระบวนการ

1.1.1 ลงพื้นที่ทำกิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงโดยการใช้ตัวอย่างคุ่มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน

1.1.2 ศึกษาบ่อบำบัดน้ำเสียซึ่งเป็นน้ำที่ผ่านการใช้ประโยชน์และมีการปนเปื้อนจะต้องมีการบำบัดให้สะอาดก่อนนำน้ำเสียมารดพืชผัก เชื่อมโยงกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1.1.3 นำท่อคูน้ำเสียดูดน้ำจากบ่อน้ำเสียมารดในบ่อพักน้ำเพื่อกระจายน้ำไปตามท่อในการรดน้ำผักในแปลงผัก

1.1.4 ประสานงานกับนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกที่เป็นนิสิตมาศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษาให้ลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์ใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน

1.1.5 ให้นิสิตนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกนำการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืนไปทดลองใช้ ณ โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย

1.1.6 คณะผู้วิจัยลงพื้นที่ประเมินผลการนำกิจกรรมการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืนที่โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย

1.2 ผลลัพธ์

1.2.1 นักเรียน เยาวชน นักศึกษา นิสิต ผู้สนใจได้ตระหนักรู้ถึงคุณค่าของการใช้น้ำอย่างคุ้มค่า

1.2.2 นักเรียน เยาวชน นักศึกษา นิสิต ผู้สนใจได้เรียนรู้วิถีเกษตรที่ยั่งยืน

1.2.3 นักเรียน เยาวชน นักศึกษา นิสิต ผู้สนใจนำการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืนก่อให้เกิดวิถีชีวิตพอเพียงอย่างยั่งยืนสืบไป

กิจกรรมที่ 2 กิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธโดยใช้สติเป็นฐาน ใช้ปัญญาเป็นฐาน ใช้ศีลเป็นฐาน

2.1 กระบวนการ

2.1.1 ประสานงานกับนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกที่เป็นนิสิตมาศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษาเข้าร่วมฝึกปฏิบัติกิจกรรมการใช้สติ ปัญญา และศีล ณ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2.1.2 ให้นิสิตนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกประสานไปยังโรงเรียนของตนที่มีความพร้อมที่จะนำกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธโดยใช้สติเป็นฐาน ใช้ปัญญาเป็นฐาน ใช้ศีลเป็นฐานไปประยุกต์ใช้กับผู้บริหาร ครู และนักเรียนในโรงเรียน

2.1.3 คณะผู้วิจัยลงพื้นที่จัดกิจกรรมร่วมกับโรงเรียน ณ โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยจัดกิจกรรม 3 ฐาน คือ ฐานสติ ฐานปัญญา และฐานศีล

2.1.4 คณะผู้วิจัยประเมินการจัดกิจกรรม 3 ฐาน คือ ฐานสติ ฐานปัญญา และฐานศีล

2.2 ผลลัพธ์

2.2.1 นักเรียน นักศึกษา นิสิต ผู้สนใจมีการฝึกจิตตระหนักรู้วิถีพุทธ

2.2.2 นักเรียน นักศึกษา นิสิต ผู้สนใจเกิดความรู้ที่ถูกต้อง มีศักยภาพในการคิดแก้ปัญหาได้อย่างแยบคาย

2.2.3 นักเรียน เยาวชน นักศึกษา นิสิต ผู้สนใจมีพฤติกรรมที่เหมาะสม รู้คุณค่าการอยู่ร่วมกัน รู้จักแบ่งปัน

2.2.4 นักเรียน เยาวชน นักศึกษา นิสิต ผู้สนใจมีสติ มีปัญญา มีศีล สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขในสังคม

กิจกรรมที่ 3 กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็น

3.1 กระบวนการ

3.1.1 ประสานงานกับนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกที่เป็นนิสิตมาศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษาร่วมปรึกษาดกลองการจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ ณ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอมโนรมย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3.1.2 ให้นิสิตนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกประสานไปยังโรงเรียนของตนที่มีความพร้อมที่จะนำกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็นนำไปประยุกต์ถ่ายทอดใช้กับผู้บริหาร ครู และนักเรียนในโรงเรียน

3.1.3 คณะผู้วิจัยลงพื้นที่จัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็น ณ โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3.1.4 คณะผู้วิจัยประเมินการจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธโดยจัดกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็น

3.2 ผลลัพธ์

3.2.1 นักเรียน เยาวชน นักศึกษา นิสิต ผู้สนใจตระหนักรู้คุณค่าความพอเพียงตามแนวปฏิบัติของวิถีพุทธ

3.2.2 นักเรียน เยาวชน นักศึกษา นิสิต ผู้สนใจเกิดภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิตมีสติ มีปัญญา มีศีลในการดำเนินชีวิต

3.2.3 นักเรียน เยาวชน นักศึกษา นิสิต ผู้สนใจมีวิถีชีวิตพอเพียงในสังคมพออยู่พอกิน พอใช้ สร้างคุณค่าแก่ตนเองครอบครัวและสังคม ดังภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2 องค์ความรู้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลวิจัยได้องค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เป็นการปลูกฝัง อบรม ฝึกฝนเยาวชนตามวิธีการของพระพุทธศาสนา โดยเน้นบูรณาการตามหลักไตรสิกขาอันมีศีล สมาธิ ปัญญาเป็นฐาน เรียนรู้ผ่านการพัฒนา "การกิน อยู่ ดู ฟังเป็น" มีปัญญาเข้าใจในคุณค่า และการปลูกฝัง การฝึกฝน ให้เยาวชนได้นำหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันจะทำให้เยาวชนมีคุณธรรมนำความรู้พัฒนาตนเองเต็มตาม ศักยภาพ เป็นคนดีคนเก่งของสังคม ดำรงชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีคุณลักษณะอันพึง ประสงค์ และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

เยาวชนได้เริ่มเดินก้าวแรกด้วยการพัฒนาจิต สร้างเปี่ยมด้วยศีลธรรม ปลูกฝังดำรงตน อย่างมีวินัย รักษาจิตใจเข้มแข็งอย่างอ่อนโยน และดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข โดยมีการบูรณา การกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถี เกษตรยั่งยืน

ก้าวเดินบนพื้นฐานของนวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธจะเป็นบุญต่อตนเองที่จะมีอย่างก้าวที่ มั่นคงต่อชีวิต เป็นบุญต่อพ่อแม่ที่ไม่ต้องมีความทุกข์กาย ทุกข์ใจ และเป็นบุญต่อสังคมที่จะมี เยาวชนซึ่งจะเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต ร่วมกันสร้างและพัฒนาชาติด้วยความซื่อสัตย์สุจริต

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

จากผลการวิจัยสามารถยืนยันคุณภาพชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ วิถีพุทธโดยการประเมินก่อนและหลังการอบรม ให้กับผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิต นักศึกษา ผู้สนใจ ซึ่งประเมินถึงความรู้ความเข้าใจการพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการ เรียนรู้วิถีพุทธใน 4 กิจกรรมหลักมีประโยชน์ต่อการเรียนรู้และนำไปสู่การพัฒนาการเรียนรู้ใน สังคมไทยอย่างยั่งยืน โดยมีขั้นตอน

ขั้นที่ 1 การประสานความร่วมมือทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง การวางแผนการดำเนินงานที่มี ประสิทธิภาพ

ขั้นที่ 2 การศึกษาสถานการณ์ปัญหาและการสร้างทางเลือก โดยเน้นการมีส่วนร่วมของ ชุมชน

ขั้นที่ 3 การพัฒนาปัจจัยพื้นฐานที่มีอิทธิพลต่อการปฏิรูปการเรียนรู้ ได้แก่ ปัจจัยสำคัญ 7 ด้าน โดยเฉพาะการพัฒนาแนวคิดทางการศึกษานั้นควรเป็นแนวคิดที่อยู่บนฐานคติที่เชื่อมั่นใน มนุษยภาวะ มุ่งพัฒนาทั้งระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม กล่าวคือ พัฒนากาย จิต ปัญญา ของปัจเจกบุคคลให้เข้าถึงการพ้นทุกข์หรือเข้าถึงสันติสุขไปตามลำดับ และพัฒนาสังคมให้เป็น สังคมแห่งการเกื้อกูลและสงบสุข เน้นศรัทธาที่ถูกต้อง จึงจะทำให้เกิดปัญญามีเหตุมีผลตามหลัก พุทธศาสนา เน้นการปฏิบัติจริง หรือเน้นประสบการณ์ตรง เน้นการฝึกฝนปฏิบัติอยู่เนื่อง ๆ เน้น

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับวิถีชีวิตในด้านต่าง ๆ อย่างกลมกลืน และเน้นให้ผู้เรียนได้รับรู้ถึงจุดมุ่งหมายระดับวิถีและระดับสูงสุด

ขั้นที่ 4 การพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ ควรมีการกำหนดเนื้อหาของหลักสูตรที่ตอบสนองการเรียนรู้ข้อริยสัง 4 โดยบูรณาการสาระที่ตอบสนองการพัฒนาองค์ประกอบของชีวิต 4 ด้าน ได้แก่ กายที่ไม่ก่อให้เกิดโทษทุกข์ จิตที่อึดเย็นเป็นสุข ปัญญาที่รู้แจ้งเห็นจริงในข้อริยสัง และสังคมสันติสุขปราศจากการเบียดเบียน ส่วนการวัดและประเมินผลควรแบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะก่อนกิจกรรม ระหว่างกิจกรรม และหลังกิจกรรม และควรเน้นวิธีการที่หลากหลายเน้นการประเมินแบบมีส่วนร่วม

ขั้นที่ 5 การพัฒนารูปแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ ควรเน้นรูปแบบบูรณาการกับวิถีการเรียนรู้ตามฐานการเรียนรู้ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรนำชุดองค์ความรู้ชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธสู่การเรียนรู้ในสังคมไทยท่ามกลางภาวะวิกฤติ
2. ควรศึกษาต่อยอดชุดกิจกรรมองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธแบบมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี
3. ควรศึกษาเครือข่ายพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธแบบบูรณาการเชื่อมโยงเศรษฐกิจ สังคมและการพัฒนาประเทศในมิติองค์รวม

เอกสารอ้างอิง

- กิดานันท์ มลิทอง. (2548). เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- พระครูขันตวิโรภาส (ขาว ขนติโก). (2559). รูปแบบการพัฒนาวัดในกรุงเทพมหานครให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2546). ทิศทางการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2547). การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น. กรุงเทพฯ: อูษาการพิมพ์.
- สุทธิพงศ์ บุญผดุง. (2558). การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครนายก. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- เสาวภา ไพทยวัฒน์ และคณะ. (2553). การเปลี่ยนแปลงในชีวิตของสังคมเมืองกับการสร้างรูปแบบศรัทธาการมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย : กรณีศึกษา วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

อัจฉรา จันทร์ฉาย. (2553). นวัตกรรม: ความหมาย ประเภท และความสำคัญต่อการเป็น
ผู้ประกอบการ. *วารสารบริหารธุรกิจ*, 33(128), 57-58.

Education Sandbox. (2022). *Educational innovation area*. Retrieved October 25,
2022, from <https://www.parliament.go.th>

